

FOÇA'DA YABANCI TURİST PROFİLİ

Foreign Tourist Profile in Foça

Dr. Gözde EMEKLİ*

ÖZET

Foça, Ege Bölgesi'nin merkezi kabul edilen İzmir'in en küçük ilçelerinden biridir. İzmir kent merkezinin 71 km kuzeyinde bulunan Foça'nın kıyıları, iklimi, doğal güzellikleri, tarihsel ve kültürel değerleri turizmin gelişmesine olanak tanımaktadır. 1967 yılında Fransız Tatil Köyü'nün açılması ile başlayan uluslararası turizm hareketlerini, 1970'lerden sonra ikinci konutlar ve iç turizm hareketleri izlemiştir.

Bu çalışmada Foça'daki uluslararası turizm hareketlerini yaratan yabancı turistler "turist profili" yönüyle ele alınmıştır. Turizmin planlanmasında ve talep tahminlemelerinde turist profilini belirlemek önemli bir aşamadır. Sonuçlara göre, Foça'ya daha çok İskandinavya, Fransa, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Benelüks ülkelerinden yetişkin gruptaki turistler tatil ve dinlenmek amacıyla gelmektedir. Foça'nın seçilmesinde seyahat acentaları önemli rol oynamaktadır. Turistlerin Foça hakkındaki görüşleri genellikle olumludur ancak artan yapılaşmaya ve kıyıların kirlenmesine engel olunması istenmektedir.

ABSTRACT

Foça is a small town of İzmir, the biggest city of Aegean region. It is situated on the coast and 71 kilometers far from İzmir. The small lovely town has rapidly been becoming a growing and promising tourism center with its climate, coasts, bays, natural beauties, historical and archeological ruins.

The earliest international tourism activities have started with the setting up of French Holiday Village in 1967. On the other hand, local tourism could only be activated in 1970's after secondary accommodation facilities were legally admitted in Foça. However, the growth in terms of tourism activities between 1970 and 1980 was not good enough. But after 1982, a satisfactory performance has been observed both in the field of local and international tourism.

This study is aimed to research determine potential capacity of international tourism and typical tourist profile of Foça. The result of study has shown that the main source of international tourism was the groups coming from Scandinavian and Benelux countries, France, Germany, United States, United King-

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İzmir.

dom etc.

These groups have stated that national beauties, climate and available price make Foça very attractive holiday resorts.

The visiting groups have been composed of mainly families and has an even sexual distribution. An other result of the study has shown that the ages of tourists principally range from 25 to 54. This group is followed by another one with the ages from 18to 24.

Their point of view about Foça is positive in general. On the contrary there are also some negative opinions and warning such as uncreasingly continuing constraction just at the sea side and coastal pollution.

Giriş

Türkiye turizminin geliştirilmesine ilişkin çalışmaların cumhuriyetin ilanıyla önem kazanmaya başladığı bilinmektedir. Özellikle 1963'den itibaren planlı dönemlerde turizmin geliştirilmesine ayrı bir önem verilmiş, 1982 yılında çıkarılan Turizm Teşvik Kanunu Türk turizminin dönüm noktasını oluşturmuştur. Bu dönemden itibaren ülkemiz turizminde yapısal değişimler gündeme gelmiş hem niteliksel hem de niceliksel açıdan turistik yatırımlar artmıştır. Nitekim, 1963 yılında 198.000 olan yabancı turist sayısı 1997 yılında 9,5 milyonu aşmış, yatak sayısı ise 10.000'den 300000'e ulaşmıştır.

Ülkemizde son yıllarda turizm ile ilgili araştırmalar arasında, "turizm coğrafyası"na ilişkin olanlar da önem kazanmaya başlamıştır. Turizmin talep ya da diğer bir ifadeyle turist yönüyle ilgili araştırmalar, turizmin geleceğini saptamak ya da planlamak için başlıbaşına bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Her ne kadar turizmin bu yönüyle daha çok ekonomistler ve plancılar ilgilenirse de turistlerin mekanı nasıl ve ne zaman kullandığı, mekandaki turistik değişmelerin neler olduğunu saptama aşamasında coğrafyacılar devreye girmektedir.

Turistlerin; yaş, cinsiyet, milliyet, öğrenim düzeyi, medeni durum gibi demografik özelliklerinin yanısıra; tatil yerini tercih nedenleri, geliş amaçları, kaldıkları süre, ulaşım şekli ve tatil organizasyonu, geldikleri yer hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşlerinin belirlenmesi için yapılan çalışmalara "turist profili" adı verilmekte ve bu çalışmalar, turizm ile ilgili araştırmalarda çok çeşitli ipuçlarına ulaşılmasını sağlamaktadır (EMEKLİ, 1994).

Foça'da turist profilini belirlemenin en önemli amacı, hangi tip ve özellikteki turistlerin Foça'yı niçin tercih ettiklerini saptamaktır. Ayrıca, turistlerin ne kadar süreyle hangi tesiste kaldığı, turizmin nasıl geliştiği ya da gelişeceği, bu gelişmeyi nelerin etkilediğini belirleyerek turizm planlamasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Konaklama ihtiyacını belirlemek, arz-talep dengesini araştırmak,

turistlerin geliş amacını belirleyerek turizmi zamana ve mekana yaymak, turizm türlerini artırmak, turistlerin görüşleri doğrultusunda halkı turizm konusunda eğitmek, profile göre bir pazarlama politikası saptamak için bu tür çalışmalara her zaman ihtiyaç duyulmaktadır.

Turizm coğrafyası; turizm ile mekan kullanımı arasındaki ilişkinin boyutu, sıklığı, turizmin yer ve zaman olarak dağılışı üzerinde durmaktadır. Bu amaçla belli bir çevrenin belli bir düzeye kadar bu çevrede oluşan yeni durumlara dayanma gücü olan sosyal ve fiziksel taşıma kapasitesini belirlemek, turistik çekicilikleri saptamak, arz-talep arasındaki dengeyi incelemek turizm coğrafyasının görevidir ve bu kapsamda turizm coğrafyası turizm ile ilgilinen diğer bilim dallarına veri hazırlamaktadır (ÖZGÜÇ,1996).

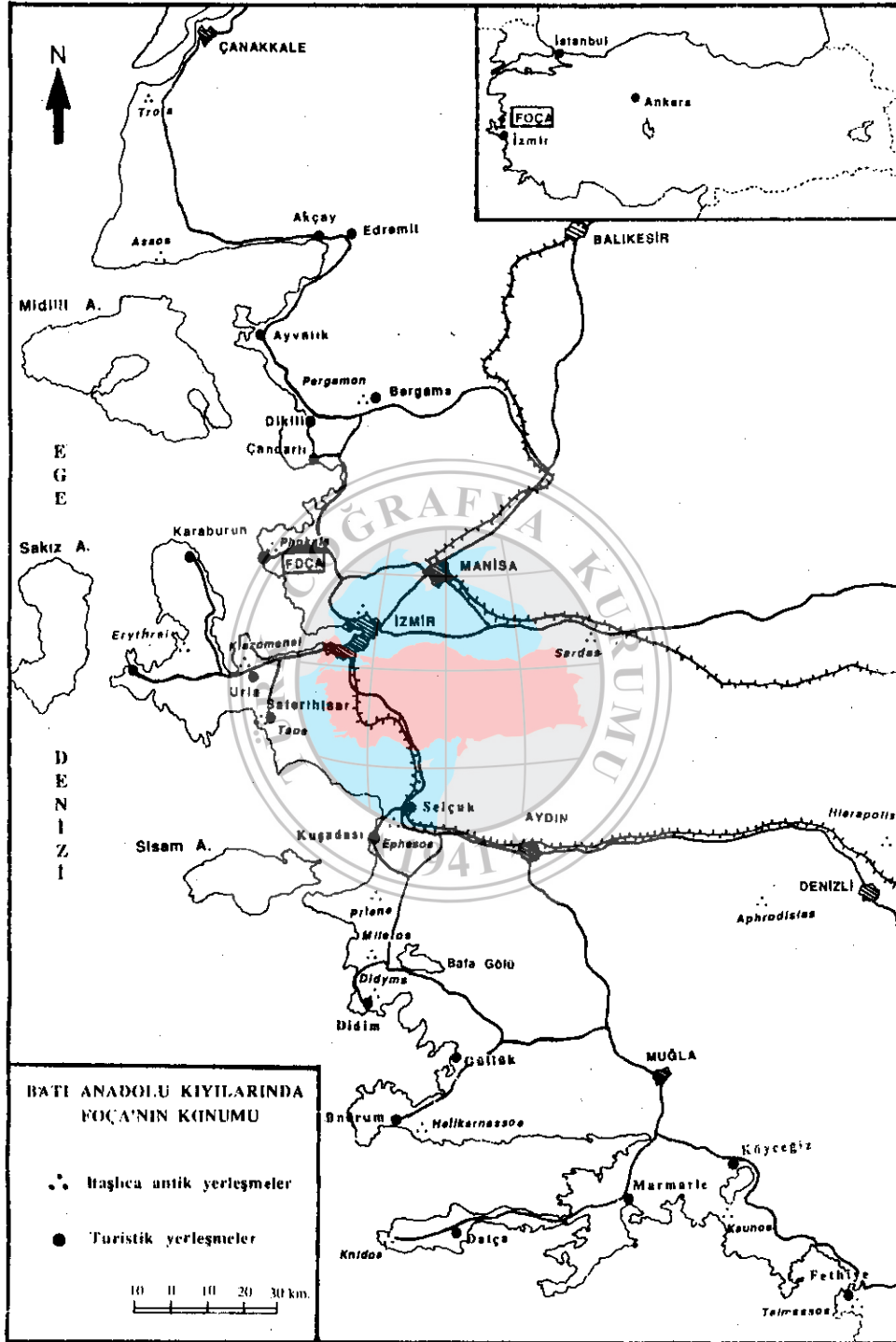
Bu düşüncelerden yola çıkarak Foça'da, bir turist profili araştırmasına gidilmiştir. Foça Turizm Bürosu aracılığıyla 800 yabancı turiste ulaşarak anket uygulanmıştır. 1997-1998 yılının Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında Foça Turizm Bürosuna başvuran turistlere, Fransız Tatil Köyü ile diğer turistik tesislerde kalan turistlere de anket uygulanmıştır. Kapalı uçlu 20 soruyu kapsayan anket, İngilizce, Almanca ve Fransızca olmak üzere üç dilde hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra yerli halkın turist ve turizm hakkındaki düşüncelerini saptamak amacıyla yerli halk ile turistik tesis sahipleriyle de ayrıca görüşülmüştür. Çünkü halkın turist ve turizm hakkındaki düşünceleri turizmin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Turist profili sonuçlarına geçmeden önce, Foça'daki turistik çekicilikleri ve Foça'da turizmin bugünkü yapısını kısaca anlatmak konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Çünkü turizmin talep yönünü incelemeyen önce orada turizmi yaratan ve geliştiren çekiciliklerin araştırılması, turizmin günümüzdeki yapısı ve eksikliklerinin belirlenmesi kaçınılmazdır.

Foça Turizminde Temel Çekicilikler

Turizmde çekicilik yaratan ya da diğer bir deyişle turizmin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde rol oynayan çeşitli faktörler bulunmaktadır ve bu faktörlere "turistik çekicilik" adı verilmektedir. Bu çekicilikler genel olarak, doğal (iklim, bitki örtüsü, kıyılar, dağlar, ilginç oluşumlar vb.) ve insan yapısı çekicilikler (kültürel ve tarihsel değerler, folklorik özellikler vb) olarak sınıflandırılmaktadır. Foça'daki turistik çekiciliklerin en önemlisi hatta turizmin yaratıcısı doğal çekiciliklerdir. Coğrafi konumu, kıyıları, denizi ve iklimi bu çekiciliklerin başında gelmektedir.

Coğrafi konum itibarıyla Foça; ülkemizin Batı Anadolu kıyılarında, Ege Bölgesi sınırları içinde, Ege Bölgesi'nin en önemli kenti İzmir'in kuzeyinde yer almaktadır. Foça, İzmir Körfezi ile Çandarlı Körfezi arasında kalan bir yarımada'nın batı kıyılarında kurulmuştur (Şekil:1). Foça'nın bir kentsel yerleşim olarak gelişmesi Antik Çağlara kadar inmektedir. Elverişli coğrafi konumu ile doğal çevre olanakları, günümüze kadar kentin önemini korumasında rol oynayan

Şekil 1- Batı Anadolu kıyılarında Foça'nın konumu.

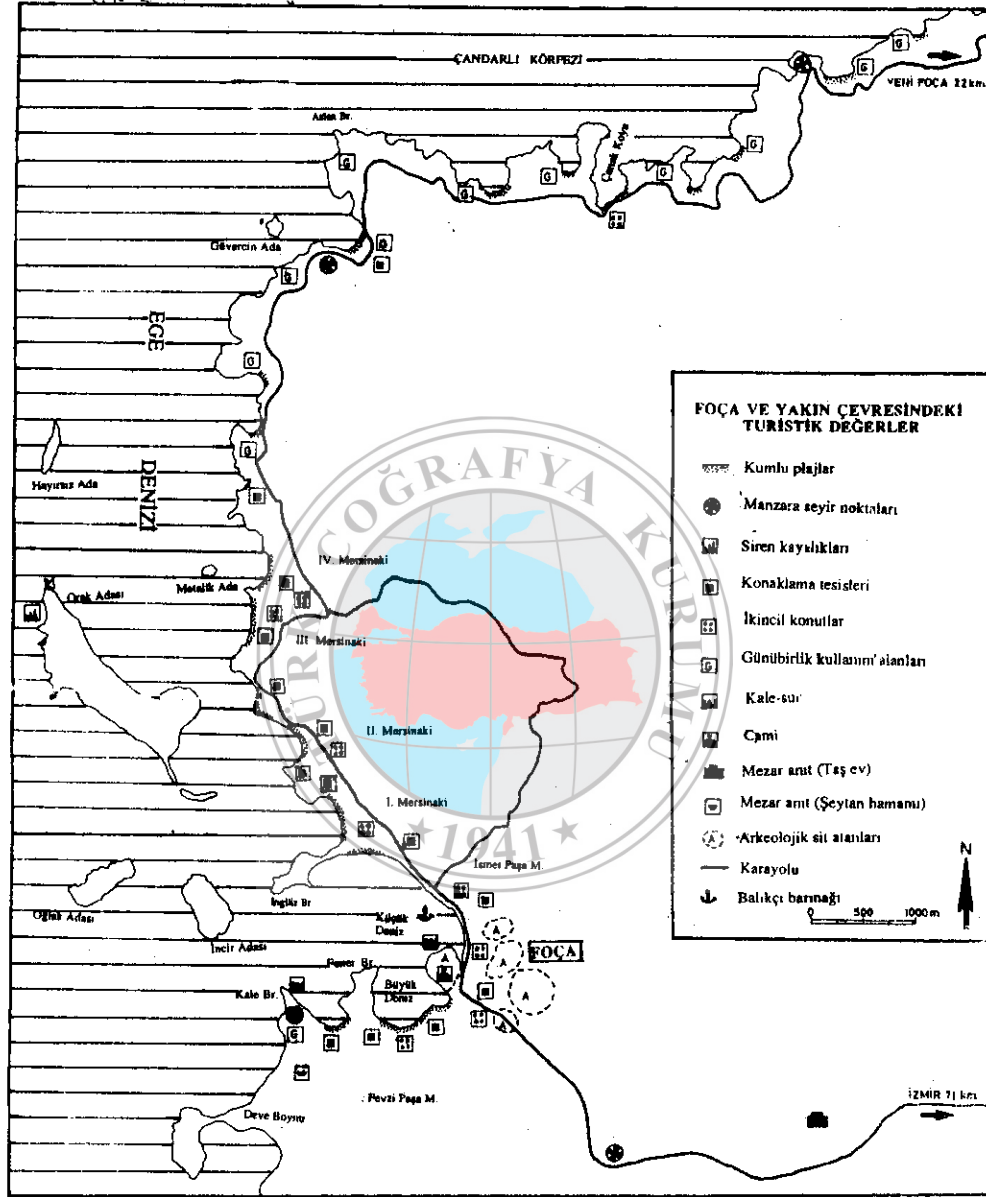
başlıca faktörlerdir (KOÇMAN, 1996). Foça'nın güneyde İzmir ve doğuda Gediz Havzası yerleşmeleri ile bağlantısı olmakla birlikte, kentin kurulduğu koyun batıya açılan dar fakat güvenli bir deniz çıkışına sahip olması, dış dünya ile bağlantısını Antik Çağlardan beri kuvvetlendirmiştir.

Foça'nın konumunun yanısıra ulaşım olanaklarının elverişliliği de turizmi desteklemektedir. Herhangi bir yerde turizmin gelişebilmesi için erişilebilirliğinin yüksek olması önem taşır, aksi halde erişilemeyen doğal güzelliklerin ve tarihsel değerlerin çekiciliği azalır. Foça; kuzeye giden Çanakkale karayoluyla Marmara Bölgesi'ne, Menemen-Manisa üzerinden kara ve demiryoluyla İstanbul'a İzmir üzerinden İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'ne bağlanmaktadır. Yurduumuzun önemli giriş kapılarından biri olan İzmir'e 71 km ve yaklaşık bir saat uzaklıktadır. İzmir-Çanakkale yolunun 45 km'sinden ayrılan 26 km'lik bir yol izlenerek Foça'ya ulaşılmaktadır. İzmir, Manisa, Menemen, Aliğa, Dikili ve Çandarlı gibi yerleşmelere yakınlığı Foça'nın günübirlik kullanımını artırmaktadır. Burada turistik ulaşım, yerli turistler karayolunu kullanırken, yabancı turistlerin büyük bir çoğunluğu hava+karayolunu beraber kullanmaktadır. İzmir Adnan Menderes Havalimanı'ndan alınan turistler karayolu ile Foça'ya getirilmektedir. Ayrıca, İstanbul'dan güneye ya da güney kıyılarından İstanbul yönüne giden turistlerin bir kısmı Foça'ya uğramaktadır. Bu nedenle Foça'nın turistik güzergahlar üzerinde olduğunu ancak bunun ziyaretlerin sıklığı ve artması açısından avantaj, konaklamalar bakımından bir dezavantaj yarattığını söyleyebiliriz. Çünkü İzmir'e yakınlık, Foça'daki gecelemleri azaltmakta sadece günübirlik ziyaretleri artırmaktadır.

Foça Yarımadası'nın kıyıları oldukça girintili ve çıkıntılıdır. Birbirini izleyen koylardan en büyüğü üzerinde kurulan Foça'da, Büyükdeniz ve Küçükdeniz adı verilen kıyıyı izleyen caddeler üzerinde turistik yapılar yoğunlaşmaktadır (Şekil:2). Foça'nın kurulduğu ve yayıldığı koyların karşısında bulunan Orak, İncir ve Fener adaları Foça'yı doğal bir liman haline getirmekle kalmamakta aynı zamanda doğal peyzaja çeşitlilik te katmaktadır.

Foça'da denizin, kıyının ve doğal bitki örtüsünün birleştiği yerlerde denize girme olanaklarının bulunmasının yanısıra, manzara güzellikleri ve seyir noktaları da ortaya çıkmaktadır. Özellikle Foça-Yeni Foça arasındaki 22 km'lik sahil yolunda denizle içiçe girmiş, birbirini izleyen bir çok koy ve burun eşsiz bir çekicilik yaratmaktadır (Şekil:2). Turistik tesisler, ikinci konutlar ve günübirlik rekreasyonel etkinlikler için bu sahil yolu önemli bir potansiyele sahiptir (DEMİRCİ-OĞLU, 1996).

Foça'da doğal güzelliklere renk katan bir diğer unsur da adalar ve özellikle Orak Adası'nda bulunan Siren Kayalıkları'dır. Volkanik püskürme sonucu oluşan bu kayalıklar, zamanla dalga ve rüzgar aşındırması gibi doğal olaylarla peribacalarını andıran bir görünüm kazanmıştır. Ancak turizmde bu ve diğer adalardan aktif olarak yararlanılmamaktadır.

Şekil 2- Foça ve yakın çevresindeki turistik değerler.

Akdeniz iklimi görülen Foça'da sıcaklık, nem, rüzgar, bulutluluk, yağış gibi iklim unsurları deniz turizmini Mayıs-Eylül ayları arasında mümkün kılmaktadır. Yağışsız geçen bir yaz, yazın bunaltıcı sıcaklığını hafifleten rüzgarlar Foça turizminin gelişmesine katkıda bulunan iklim unsurlarıdır. İklim turizmin temel çekici-

liklerinden birini oluşturmakla birlikte, yüzme, sörf, amatör balıkçılık, su kayağı gibi denizle ilgili aktiviteler için de önem taşımaktadır. Özellikle Foça-Yeni Foça yolu üzerindeki koylarda, sörf oldukça yaygın olarak yapılan bir aktivitedir.

Foça'da doğal çekiciliklerin yanı sıra, tarihsel ve kültürel zenginlikler de vardır ancak bu zenginlikler Efes ve Bergama'daki gibi başlıbaşına bir çekicilik oluşturmamakta, varolanlar da turizmde hiç kullanılmamaktadır. Arkaik kentin kurulduğu yarımada üzerinde çeşitli dönemlere ait keramik parçaları, mimari bloklar, Athena tapınağına ait kalıntılar bulunmuştur. Bir İon kenti olan Foça (Phokaia) İon ticaretinin yayılmasında önemli rol oynamıştır. Foça'da öneme sahip eserleri şöyle sıralayabiliriz: Taş Ev, Şeytan Hamamı, Dış Kale Surları ve Beşkapılar Surları, Su kemerleri, Fatih Camii, Foça'nın sivil mimari özellikleri yansıtan tescilli evler ve sokaklar.

Günümüzde (1997) 14000 nüfuslu küçük bir tarım ve balıkçı yerleşmesi olan Foça'da halk turizme ve turiste karşı ilgilidir. 1980'lerin ikinci yarısından sonra, Foça'da bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Kırsal Foça'dan kentsel Foça'ya dönüşümde turizm önemli rol oynamaktadır. Yaz ayları nüfusu 50000'i bulan Foça'da halkın bir kısmı evlerini pansiyon olarak turiste açmakta ya da işlerini turizme doğru kaydırmaktadır. Sözelimi kuyumcular turiste yönelik ürünlere ağırlık verirken, butik, market, bakkal ve restoranların da gerek sattıkları ürünlerde (içki, sigara çeşitleri, süs eşyaları vb) gerekse işyeri adlarında turistten ve turizmden etkilendikleri belli olmaktadır. İnsanların sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamlarında turizm yerini almakta, kentte turistik donanımlarla (yol, park, çevre düzenlemeleri) bir turistik kentleşme yaşanmaya başlamaktadır. Foça ilçe merkezi son bir kaç yıldır nüfus ve fonksiyonel işlevler bakımından kırsallıktan kopmuştur. Küçük bir ilçe olan Foça'da turizme ayrılan mekanlar hemen kendini belli etmekte kentin fonksiyonel gelişiminde turizm ağırlığını hissettirmektedir. Foça'da dikkat çeken bir başka nokta da ikinci konut fazlalığıdır. Foça'nın İzmir'e yakınlığı, kıyılarının deniz turizmine uygunluğu ikinci konut cenneti haline gelmesini kolaylaştırmıştır. Sayıları 5000 bulan ikinci konutlar, yerli konut sayısını aşmıştır. Turizm ve çevreyle çelişen ikinci konutların çevreyi tahrip etmesi, doğal peyzajı bozması ile turizmin gerilemesinde pay sahibi olacağı bir gerçektir. Foça burada dönüm noktasındadır. Bu nedenle ikinci konut yapımına ve kimiksiz yapılaşmaya bir sınır getirilmelidir (KAPLAN, 1995).

Foça'da Turizmin Bugünkü Yapısı

Foça, 1960'lı yıllarda turizm ile tanışmış, 1980'lerden sonra turistik yatırımlar artmaya başlamıştır. Yapısal bir değişim içine giren turizmde ilk hareketler uluslararası tatil köyü olan Clup MED'in 1967 yılında açılması ile başlamış, 1970'lerde ikinci konutların artmasıyla iç turizm, 1990'lı yıllardan sonra ise gü-nübirlik rekreasyonel etkinlikler önem kazanmıştır.

Kıyı turizminin yaşandığı Foça'da kent içinden denize girilebilmesi yakın

çevrede birbirini izleyen koylarda denize girme olanakları; yerli-yabancı ve günübirlik ziyaretçiler için büyük bir çekicilik yaratmaktadır. Özellikle Foça'nın İzmir'e yakınlığı Foça'yı ikinci konut cenneti haline getirerek doğal güzelliklerini hızla tahrip etmektedir. İkinci konutlar, kent içini doldurduğu gibi, Foça-Yeni Foça yolundaki koy ve kıyılara da kaymıştır. Bu yol üzerinde bulunan I., II., III. ve IV. Mersinaki koyları ile diğer koylar turizmin baskısı altına girmeye başlamıştır. Gerek konaklama tesisleri ve ikinci konutlar gerekse günübirlik rekreasyon etkinlikleri ve kampingler için bu kıyıların son derece uygun olması, önümüzdeki yıllarda da yapılaşmanın devam edeceğini göstermektedir (Şekil:2). Foça kent merkezinde konaklama tesisleri yanında, Büyükdeniz ve Küçükdeniz caddelerinde turistik eşya satan mağazalar, restoranlar ve çay bahçeleri yoğunluk kazanmıştır.

Foça'nın ilk turistik konaklama tesisi olan Fransız Tatil Köyü'nün 1967 yılında açılışını, 1980'lerden sonra pansiyonlar, oteller ve moteller, 1990'lı yıllardan sonra ise tatil köyü, apart otel ve devre mülk gibi tesisler izlemiştir.

Foça'da konaklama kapasitesi bugünkü talebi karşılar durumdadır. 1997 verilerine göre, Foça'da 21761 yabancı, 24000 yerli olmak üzere 45761 turist konaklamıştır. Gecelemelerde ise bu durum biraz değişmekte yabancı geceleme sayısı yerli gecelemelerin önüne geçmektedir (57.520 yabancı, 45866 yerli olmak üzere toplam 103386). Foça, İzmir ilindeki konaklama tesislerinin % 20'sine, yatak sayısının %17'sine sahiptir. Ancak, İzmir'de konaklayan yabancıların % 7'si, yerlilerin ise % 1'i Foça'da konaklamaktadır. Geceleme sayılarını turlarla gelenler yükseltmektedir. İzmir'deki yabancı gecelemelerin %13.5'i, yerli gecelemelerin de %2.5'i Foça'da gerçekleşmektedir. Oysa benzer özelliklere sahip Çeşme'de yabancı geceleme oranı %34, yerli geceleme oranı %22'yi bulmaktadır.

Foça'daki doluluk oranlarına baktığımızda yaz mevsimine ait doluluk oranlarının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Tatil köylerinde doluluk oranı diğer tesislere göre daha yüksektir (%82). Bu oran kampinglerde %78, pansiyonlarda %75, otellerde ise %68'dir. Tatil köyleri ile otellerde yabancı doluluk oranları, kamping ve pansiyonlarda ise yerli doluluk oranı daha fazladır. Yıllık doluluk oranı ise %40'ın altına inmektedir. Bu durum sadece kıyı turizminin yaşandığı turistik yerleşmelerde alışılmış bir sonuçtur. Çünkü kış mevsimindeki doluluk oranı %5'lerde kalmakta ve yıllık ortalama doluluk oranını düşürmektedir.

Foça'da turistik çekiciliklerin yeterliliğine rağmen, turizmde hakettiği yere ulaşmamasından yola çıkarak Foça'da turizmin talep yönünü araştırmak üzere, turist profili hakkındaki bu çalışmamızın, turistlerin Foça'yı tercih nedenleri, kalış süreleri, Foça'yı öğrenme şekilleri, tatil organizasyonları ve Foça turizmi hakkında yönlendirici bilgilerin elde edilmesini kolaylaştıracağı inancındayız.

Foça'da Yabancı Turist Profili

Turist profilini saptama, daha önce de belirtildiği gibi çok çeşitli amaçlarla yapılmaktadır. Özellikle son yıllarda planlama çalışmalarında bu bilgilere olan ihtiyacın artmasından dolayı turistleri tanımanın kaçınılmaz olduğu bir gerçektir.

1.Yabancı Turistlerin Milliyete Göre Dağılımı

Turistlerin milliyeti belirlenmesi gereken temel özelliklerin başında gelmektedir. Ülkemizin ekonomik ve siyasi ilişkilerinin de yansıması olan milliyet farklılıkları turizm için önem taşımaktadır. Foça'ya gelen yabancı turistlerin milliyetlerine göre dağılımı; Foça Turizm Danışma Bürosuna başvuran turistler dikkate alınarak saptanmıştır. Çizelgeden de görüleceği gibi en geniş turist grubunu İskandinavyalılar, Almanlar ve Fransızlar (toplam %56.5) oluşturmaktadır. Ancak İskandinavların fazla olması Foçalı turizmcilerin tur bağlantılarını daha çok İskandinav ülkeleri ile yapmalarından kaynaklanmaktadır.

Foça'da İskandinav turistler (özellikle Norveçliler) ilk, Almanlar ikinci ve Fransızlar üçüncü sırayı almaktadır. Almanlar ve Fransızlar arasında Foça'ya gelmeyi alışkanlık haline getirenlere ve Almanlar içinde Foça'da evi olanlara

Çizelge 1: Foça'ya gelen yabancı turistlerin milliyetlerine göre dağılımı (1997).

Milliyet	Sayı	%
Avusturyalı	73	4.5
Alman	276	15.3
Benelükslü	183	10.0
İskandinav	493	28.0
Fransız	237	13.2
İngiliz	209	11.5
İspanyol	27	1.5
İsviçreli	32	1.7
İtalyan	148	8.0
Amerikalı	76	4.2
Kanadalı	28	1.5
Diğerleri	13	0.6
Toplam	1795	100.0

rastlanmaktadır. Fransızlar Fransız Tatil Köyü aracılığıyla geldikleri için Foça'yı sevmelerine rağmen Foçalılar ile ilişkileri, her türlü ihtiyaçlarının tatil köyü tarafından karşılanması nedeniyle gelişmemekte ve sınırlı kalmaktadır.

Foça'ya gelen yabancı turistlerin aylara göre dağılımına baktığımızda Türkiye ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Foça'da Nisan-Ekim ayları arasında yaşanan turizm mevsiminde; Nisan ve Ekim aylarının payı %7, Mayıs ve Eylül'ün %12-13, Haziran'ınki ise %15'i bulmaktadır. Temmuz ayında gelenlerin oranı %25'e çıkarken Ağustos ayında bu oran maksimum düzeye %40'a ulaşmaktadır.

Yapılan araştırma ve gözlemlerde Temmuz ve Ağustos aylarında gelenlerin daha çok genç ve çocuklu aileler olduğu, tatillerini okul dönemlerine göre ayarladıkları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, Nisan, Mayıs ve Eylül, Ekim aylarında gelenleri ise genel olarak orta yaş ve 55 yaşın üzerindeki turist grubunun oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

2. Yabancı Turistlerin Foça'yı Tercih Nedenleri

Ülkemiz; kıyıların güzelliği, uygun iklimi, ucuz tatil olanakları sunması nedeniyle turistler için ilgi çekici özelliklere sahiptir. Ülke bütününde yapılan araştırmalar; turistlerin, ülkemizi ucuz tatil ve alış-veriş imkanı sağladığı için tercih ettiklerini ortaya çıkarmıştır. Foça'da yapılan anketlerde turistlerin %87'si Foça'yı uygun iklimi ve doğal güzellikleri için seçtiğini dile getirirken, %72'si ucuz tatil olanaklarına dikkat çekmişlerdir. Özellikle Akdeniz kıyılarındaki turizm merkezlerine hatta Çeşme'ye oranla Foça'nın sakin ve ucuz olması en önemli tercih nedenini oluşturmaktadır.

Ayrıca turistlerin, %67'si türk halkının canayakınlığı ve misafirperverliğinden memnun olduklarını ve türk kültürünü tanımak için Foça ve Türkiye'ye geldiklerini ifade etmişlerdir.

Yapılan anketlerde turistlerin geldikleri ülkeler ile tercih nedenleri arasında bir ilişki ortaya çıkmıştır. Sözelimi İngiltere, Norveç, Belçika, Hollanda, Almanya, Kanada gibi ülkemize göre daha yüksek enlemlerdeki ülkelere gelen turistlerin en önemli tercih nedeni iklim, güneş-kum ve denizdir. Foça'nın bu olanaklara sahip oluşu yanında ülkemizdeki popüler tatil yerlerine oranla daha ucuz olması tercih edilmesine yol açmıştır. Çünkü seyahat acentaları aracılığıyla gelen turistlerin bir çoğunun gelir düzeyinin düşük olduğu bilinmektedir.

Foça için en önemli tercih nedenlerinden bir diğerini de etrafta fazla turistin olmaması oluşturmaktadır. Özellikle çeşitli ülkelere gelen yaş 45-50'yi aşmış kişiler için bu özellik çok önem taşımaktadır.

3. Yabancı Turistlerin Foça'ya Geliş Amacı

Ülkemiz ve Foça'ya gelen turistlerin geliş amaçlarına göre dağılımları ara-

sında önemli bir benzerlik göze çarpmaktadır. Kuşkusuz tatil kavramıyla turizm etkinlikleri arasında büyük bir bağlantı vardır. Bu nedenle genel olarak geliş amacında tatil-eğlence ilk sırayı alırken, burada Türkiye'nin tatil için uygun iklimi ve doğal güzellikleri önemli rol oynamaktadır. Daha sonra tarihsel ve kültürel değerleri ve Türk kültürünü tanıma isteği, uygun alış-veriş olanakları, dost-arkadaş ziyaretleri gibi amaçlar sıralanmaktadır. Foça'ya geliş amacında %71'lik bir oranla tatil ve eğlence ilk sırayı almaktadır. Tatil için gelenlerin yanısıra transit geçerken uğrayanlar da bulunmaktadır. En çok seçilen üç amaca göre tatil (%81), tatil-kültür (%41), geçerken uğrayanlar (%19) hemen dikkati çekmektedir. Geliş amaçlarıyla milliyet arasındaki ilişki incelendiğinde tüm milliyetlerde tatilin ilk sırayı büyük bir oranla aldığını ifade edebiliriz.

4. Yabancı Turistlerin Foça'yı Öğrenme Şekli

Turistlerin Foça'yı öğrenme şeklinin sorulmasındaki temel amaç seyahat ya da turizm organizasyonu hakkında bilgi edinmek ve tanıtım ile ilgili eksiklikleri ortaya çıkarmaktır. Yabancı turistlerin Foça'yı öğrenme şeklinde kişisel merak (%38), seyahat acentası ya da tur aracılığıyla öğrenme (%45), akraba-arkadaş tavsiyesi ile öğrenenler (% 17) ön planda gelmektedir.

Seyahat acentesi aracılığıyla öğrenenler arasında Norveçliler, Fransızlar, Almanlar ilk sırayı almaktadır. Ancak Almanlar, Fransızlar arasında dost tavsiyesi ile gelenler önemli bir paya sahiptir (%20). Çünkü uzun yıllardır Foça'yı en çok ziyaret edenleri bu turist grupları oluşturmaktadır.

Herhangi bir tur organizasyonu ile gelmeyen, kendi ilgi ve merakları doğrultusunda Foça'yı tercih edenler arasında daha çok İtalyanlar, İspanyollar, İngilizler ve Amerikalılar vardır. Burada Foça'nın tanıtımına biraz daha ağırlık verilmesi gerektiği, işi şansa ve seyahati organize eden kişilerin eline bırakılmaması gerçeği ortaya çıkmaktadır.

5. Yabancı Turistlerin Ulaşım Şekli

Foça'ya gelen turistlerin ulaşım şeklinin öğrenilmesinde ki temel amaç seyahat organizasyonu hakkında bilgi edinmektir. Seyahat organizasyonu; kalış süresini ve hangi konaklama tesisinde kalınacağını belirlemektedir. Turlarla gelen turistlerin oranı %62'dir ve bu turistlerin büyük bir bölümü hava+karayolunu kullanarak gelmekte ve en az 7 gün daha çok otellerde konaklamaktadır. Kendi tur programlarına ve isteklerine göre gelen turistler ise daha çok karayoluyla gelmekte ve kısa süreli konaklamaktadır.

Batı Anadolu'nun en önemli turizm merkezi İzmir'e yakın olan Foça'nın, İstanbul-İzmir-Antalya turistik yol güzergahında olması, Bergama ve Efes gibi antik kentlerle aynı ilde bulunması, tanınmasını ya da geçerken uğranılmasını kolaylaştırmaktadır. Foça, İzmir, Manisa ve Çanakkale yolu üzerinde bulunmasının yanısıra bazı turistik merkezlere uzaklığı da şöyledir: Foça-Bergama 85 km,

Foça-Efes 140 km, Foça-Pamukkale 326 km, Foça-Çeşme 150 km, Foça-Asos 250 km, Foça-Troya 290 km.

İzmir, Dikili ve Ayvalık deniz giriş kapılarına yakınlığı nedeniyle Bergama turları da zaman zaman Foça'ya da uğramaktadır. İzmir Adnan Menderes Havalimanı'nın varlığı daha çok tur organizasyonları ile gelen turistlerin işini kolaylaştırmaktadır. Ülkelerinden havayoluyla İzmir'e gelmekte ve tur arabalarıyla 85 km yol sonunda Foça'ya getirilmektedir. Ancak 1987 yılında bu havalimanı açılmadan önce Foça'ya daha yakın olan Çiğli Havaalanı Foça için daha avantajlı bir durum oluşturmaktaydı. Çünkü Foça-Çiğli uzaklığı 60km'dir. Havalimanının biraz daha güneye Gaziemir'e kayması Foça'ya olan uzaklığı artırdığı gibi İzmir'deki konaklamaları da azaltmıştır.

Foça'ya gelen turistlerin %46'sı havayolunu, %51'i karayolunu, %3'ü de deniz yolunu tercih etmektedir.

Foça'nın coğrafi konumu turistik konumunu desteklemekte ancak, konaklamaların sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Çünkü, ulaşılabilirliği kolay olan ve İzmir gibi bir turistik kente yakınlığı güneye ziyaretleri artırırken konaklamaları azaltmaktadır.

6. Yabancı Turistlerin Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Foça'ya gelen turistlerin cinsiyetlerine göre ayrımında büyük oransal farklılıklar dikkati çekmemektedir. Anket katılan turistlerin %48.5'ini kadınlar, %51.5'ini erkekler oluşturmaktadır. Bu durum Foça'yı daha çok ailelerin ziyaret ettiğini göstermektedir. Yaş gruplarına göre dağılımda ise Türkiye bütününe ve diğer turistik yerlere benzerlik göze çarpmaktadır.

Çizelge 2: Foça'ya gelen turistlerin yaş gruplarına göre dağılımı (%).

Yaş grupları	%
18-24	25.0
25-54	62.0
55+	13.0

Foça'ya gelen turistlerin yaş gruplarına göre dağılımında 25-54 yaş grubundaki yetişkinler ilk sırayı almaktadır. Yaş grupları ile milliyet arasındaki ilişki incelendiğinde, İskandinavlıların %36'sını, İtalyanların %46.6'sını, İspanyolların %40'ını, 18-24 yaş grubundaki genç turistler oluşturmaktadır. Burada tur organizasyonları ve gelir grubu önemli rol oynamaktadır. Tur operatörleri Foça'ya daha çok yetişkinleri ve gelir düzeyi düşük turistleri getirmekte ve anketlere bu özellik taşınmaktadır. Buna karşın genç turistlerin en az geldiği ülkeler, Amerika

ve Kanada gibi Türk turizm pazarına yeni giren ülkelerdir. 25-54 yaş grubundaki yetişkin turist grupları, Amerika, Kanada ve Benelüks ülkelerinden gelenlerde en büyük orana (%50-60) ulaşmaktadır. Ayrıca Fransa, Amerika ve Kanada'dan gelen turistlerin yaşı 55'in üzerinde olanların oranı %15-20 arasında değişmektedir.

7. Yabancı Turistlerin Öğrenim Durumu

Foça'da ankete katılan yabancı turistlerin % 22.5'i lise, %19'u teknik okul, % 55.5'i de üniversite mezunudur. Avrupalıların öğrenim düzeylerinin yüksek olduğu dikkate alınırsa bu durum oldukça doğal karşılanmalıdır. Milliyet ile öğrenim durumlarını karşılaştırdığımızda İngiliz, Fransız, Amerikalı turistlerin %70'inin, Almanların ve İskandinavlıların ise %50'sinin üniversite mezunu olduğunu ifade edebiliriz.

8. Yabancı Turistlerin Ortalama Kalış Süresi ve Konakladıkları

Tesis Türü

Ortalama kalış süresi en önemli turistik göstergelerden biridir. Ortalama kalış süresinin uzun olması turizmden elde edilen geliri doğrudan etkilemektedir. Ayrıca turistlerin kaldıkları ya da kalmayı tercih ettikleri tesis türünün belirlenmesi turizm planlamalarında kullanılan bir veridir ve belirlenmesi kaçınılmazdır.

Turistlerin kaldıkları yeri ve ortalama kalış süresini etkileyen en önemli faktör milliyet ya da diğer bir ifadeyle turistlerin geldikleri ülkelerdir. Çünkü turistlerin geldikleri ülke ile seçilen tur organizasyonları arasında yakın bir ilişki vardır. Türkiye'yi daha çok Avrupalı tur organizatörlerinin tercih etmesi, gelen turistlerin milliyetlerini etkilediği gibi seyahat şeklini, kalış yerini ve ortalama kalış süresini de etkilemektedir. Yapılan tur organizasyonları en az 7 gündür ve kalınacak yer tur operatörleri tarafından belirlenmektedir. Böylece farklı ülkelerde yapılan tur organizasyonları, konaklama tesisi ve konaklama süresi üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle milliyetlere göre kalış yeri ve kalış süresini açıklamaya çalışacağız. Son yıllarda İstadinavya'dan Türkiye'ye yapılan tur organizasyonlarının büyük bir bölümü Foça'da yoğunlaşmaktadır.

Foça Turizm Danışma Bürosuna başvuran İngiliz turistler arasında bir tur organizasyonu ile gelenler otelde, kendi başına gelenler ise pansiyonlarda kalmaktadır. İngiliz turistler arasında turla gelenlerin oranı az olduğu için konaklama süreleri de 2-3 gün ile sınırlıdır.

Foça'ya gelen Fransız turistlerin Foça için ayrı bir önemi vardır. Çünkü Almanlarla birlikte Foça'nın en sadık turistlerini oluşturmaktadırlar. 1967 yılında açılan Fransız Tatil Köyü (Clup MED) aracılığıyla gelen turistler arasında Foça'ya birden fazla gelenlerin oranı oldukça yüksektir (%25-30). Hatta turistlerle yapılan anketler sırasında Foça'yı 21 yıldır tanıyan ve turist ailelere de rastlan-

miş, Foça'ya gelmenin onlarda bir alışkanlık haline geldiği saptanmıştır. Foça'ya gelen Fransızların %80'i bu tatil köyünde 7-14 gün arasında konaklamaktadır.

Norveç gibi bir İskandinav ülkesinden gelerek Foça'da konaklayanların oranı son yıllarda oldukça artmıştır. Foça'da bulunan yerli bir seyahat acentasının Norveç'teki yabancı bir seyahat acentası ile anlaşması sonucunda bu durum ortaya çıkmıştır. Tur programlarıyla geldikleri için onlarda 7-14 gün arasında turun anlaşmalı olduğu otellerde kalmaktadırlar.

Araştırma alanımıza gelen önemli bir turist grubunu da Almanlar oluşturmaktadır. Fransızlar kadar Almanlar da Foça'nın en sadık turistleridir ve Foçalılarla ilişkileri oldukça gelişmiştir. Hatta Foça'ya gelen Almanların % 30'u ev kiralayarak yazın 3 ay boyunca kalmaktadır. Almanların %40 ise pansiyonlarda 2-7 gün arasında, %30'u da 5-15 gün arasında otellerde konaklamaktadır. Buradan da Foça'da en çok Almanların kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Hollanda ve Belçika'dan gelen turistler daha çok (%60) 5-7 gün arasında otellerde konaklamaktadır. Pansiyonlarda konaklayanlar ise daha çok geçerken uğrayanlar olduğu için 1-2 gün gibi kısa süreli konaklamaktadır.

Küçük oranlara sahip ve daha çok genç turistlerin oluşturduğu İspanyollar, İtalyanlar 1-2 gün süreyle pansiyonlarda kalırken, Amerikalı, Kanadalı ve orta yaş grubundaki turistler konfora daha fazla önem verdikleri için otellerde 1-2 gün süreyle konaklamaktadır. Bunun yanısıra Foça'daki mevcut limanda kendi yatlarında kalanlar da bulunmaktadır. Bu durumda kalış süresini ve yerini etkileyen en önemli unsurun tur bağlantıları olduğu ortaya çıkmaktadır.

9. Yabancı Turistlerin Foça Hakkındaki Görüşleri

Araştırmamız sırasında Foça ve çevresinde yapılan anketlerde yabancı turistlerin Foça hakkındaki görüşleri de öğrenilmeye çalışılmıştır. Çünkü turizmin talep yönünün ya da diğer bir ifadeyle turistik profilin saptanmasındaki temel amaç; turistlerin demografik özelliklerinin yanısıra yöre hakkındaki beğeni ve eleştirilerinin de belirlenerek turizm planlamasında kullanılabilirliğini sağlamaktır.

Turistlerin büyük bir çoğunluğunun beğenileri arasında; Foça insanının sevecenliği, misafirperverliği, doğanın ve kıyılarının güzelliği, diğer turistik merkezlere oranla sakin ve ucuz olması sayılmıştır. Turistlerin büyük bir çoğunluğu sakinliği öne sürerek tekrar gelmek istediklerini belirtmişlerdir.

Foça'daki turistlerin %55'i fiyatları ucuz bulmakta, %82'si yöre halkının turiste davranışından ve dostluğundan memnun görünmekte, %54'ü Foça'yı temiz bulmakta, %74'ü Foça'nın turist sayısı bakımından تنها olmasının önemli bir çekicilik olduğunu vurgulamaktadır. Foça'da beğenilen unsurları şöyle sıralaya-

biliriz:

- Yörenin تنها ve etrafta fazla turistin olmaması,
- Her yerde denize girilebilecek uygun koyların bulunması,
- İklimin yaz turizmi için elverişli olması,
- Doğal güzelliklerin (kıyı ve koylar) varlığı,
- Foça'nın Çeşme, Kuşadası, Bodrum gibi diğer turistik merkezlere oranla ucuz olması,
- Yöreye özgü mimari tarzın az-çok korunarak otantik görünümün sürdürülmesi,
- Foça'ya ulaşımın kolay olması.

Foça hakkındaki bu olumlu görüşlerin yanı sıra bazı olumsuz görüşler ve hoşnutsuzluklar da vardır. Nitekim, turistlerin % 40'ı kent içindeki trafik sıkışıklığından ve restoranların önünden geçen araçların gürültüsünden rahatsızlık duymaktadır. Özellikle Küçükdeniz kenarında yer alan balık restoranları ve çay bahçeleri trafik gürültüsünden etkilenmekte ve turistler bu konudaki rahatsızlıklarını dile getirmektedirler.

Bunun yanı sıra Foça'ya çeşitli aralıklarla birkaç kez gelen turistler, denizin ve kıyıların kirlenmeye başladığını, kötü bir yapılaşma ile Foça'nın betonlaşarak eski doğal çekiciliğini yitireceği endişesini taşıdıklarını belirtmişlerdir (%30).

Foça kent merkezinde genel tuvaletlerin eksikliği, turistik restoranlarda yabancı dil bilmeyen elamanların çalışması turistlerde tedirginlik yaratmaktadır. Foça'ya yatla gelen turistlerin öne sürdüğü bir diğer eksiklik de Foça'da bir deniz giriş kapısının olmamasıdır. Son yıllarda büyütülen ve daha nitelikli hale getirilen Foça Limanı turizm açısından önemli bir gelişmedir.

Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda, Foça'nın kentsel gelişiminde rol oynayan en önemli faktör turizm olmaya başlamıştır. Arazi kullanımında özellikle kıyılarda turistik işlevler büyük bir alan kaplamakta, yatırımlar daha çok turizme yönelik olmaktadır. Foça'da dış turizm etkinlikleri önem kazanmakla birlikte, iç turizm hareketleri, ikinci konut yerleşimleri ve günübirlik rekreasyon hareketleri daha önemlidir.

İç ve dış turizmde turizmin gelişimini sınırlayan en önemli faktör konaklamaların 2-3 gün kadar kısa süreli olmasıdır. Ayrıca sayıları hızla artan ikinci konutlar da turizmi tehdit etmeye başlamıştır. Bu nedenle plansız bir kentleşme gündeme gelmekte, doğal güzellikler tahrip edilmektedir. Bu durum turizm ile gelişmektedir. Çevreye duyarlı olan yabancı turistler için doğal güzellikler ayrı bir önem taşımaktadır. Foça'da bu yapılaşma devam ettiği sürece turizmin gerile-

yeceğine hiç şüphe yoktur. Bu nedenle yerel yönetimlerin imar planlarında bu konuya daha dikkatli yaklaşımları, bölge ve yörenin potansiyeline uygun turizm türleri araştırmaları gerekmektedir.

Bugün Foça'da varolan ve gelişen turizm türü deniz turizmidir ve yalnızca deniz ile kıyıların yoğun kullanımı sözkonusudur. Foça'nın adalarından, tarihsel ve kültürel değerlerinden turizm hiç yararlanmamaktadır.

Foça'da turistlerle ve yerli halk ile yapılan anket sonuçlarını dikkate alarak turizmin gelişebilmesi için bazı önerilerde bulunabiliriz:

- Foça'da halkın turiste karşı ilgisi ve davranışları şu anda turisti memnundur düzeydedir. Ancak kitle iletişim araçları ile halk turizm konusunda daha iyi eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir.

- Foça'da turizm ile ilgili fiyatlar, verilen hizmet kalitesiyle orantılıdır. Bunun korunmasına özen gösterilmeli, fiyatlar ve hizmet denetimleri aksamadan sürdürülmelidir.

- Turistler Foça'yı şimdiki haliyle temiz bulmakta, fakat artan turist sayısı ve plansız yapılaşma sonucu çevrenin bozulması ve kirlenmenin gündeme gelebileceğine dikkat çekmişlerdir.

- Ankete katılan turistler Foça'yı tatil için uygun bulmakta, ancak mevsimlik turist yoğunlaşması halinde diğer kalabalık turistik yerlere benzeyerek çekiciliğini kaybedeceği endişesini taşımaktadırlar.

- Foça'da küçük ve orta büyüklükteki turistik işletmeler hakimdir ve son yıllarda değişen turizm ve konaklama anlayışı ile tatil köyleri gibi daha kompleks ve modern tesislere talep artmıştır. Bu nedenle günümüzde apart otel ve tatilköyü gibi tesisler çoğalmaya başlamıştır. Ancak bu tesislerde mesleki formasyona sahip nitelikli, yabancı dil bilen personel çalıştırılmasına ve animasyon çalışmalarına ağırlık verilmesine ihtiyaç vardır.

- Foça'daki turist profili genel olarak Türkiye bütünüyle uygunluk göstermektedir. Fakat Foça'nın Kuşadası, Bodrum, Marmaris, Antalya kadar popüler olmaması, kalabalık olmasını engellemekte ve bazı turist gurupları için bu çekicilik kaynağı olurken özellikle genç turistler için tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sakinlik özelliği korunmalı, ancak gençlerin de eğlenmesini, oyalanmasını sağlayacak disko, bar gibi tesislerin yapılması, sportif olanakların yaratılması gerekmektedir.

- Foça'da turisti daha fazla oyalamak ve ortalama 2-3 gün olan konaklama süresini artırmak için animasyon çalışmalarına ağırlık verilmeli, yakın çevreye ve adalara günübirlik geziler düzenlenmeli, özellikle tarihi ve arkeolojik değerler korunmalı, yapılan kazılarda ortaya çıkarılan eserleri sergileyecek bir müze yapılarak turizm çeşitlendirilmelidir. Foça'nın bir İon kenti olması ve antik Foça

kenti kalıntılarının günümüze ulaşması oldukça sevindiricidir. Ancak turizmde bunlar hiç kullanılmamaktadır. Kazıların ve restorasyon çalışmalarının tamamlanarak bu eserlerin Foça'ya kazandırılması ve tanıtımının yapılması halinde Foça'daki konaklamaların artacağı düşünülmektedir.

- Türkiye'de olduğu gibi Foça'da da turizmin mevsimlik olma özelliği devam etmektedir. Turizm sezonunu tüm yıla yaymak için Foça ve köylerindeki kırsal turizm olanakları araştırılmalı, kışın yerli tur organizasyonları ile Foça turizmi desteklenmelidir.

- Foça'da dış turizm etkinliklerinin geliştirilmesi için organize paket turlar düzenlenmeli ve seyahat acentaları için gerekli çekicilikler sağlanarak, altyapı eksiklikleri giderilmeli, uluslararası bir liman öncelikle yapılmalı, ulusal ve uluslararası düzeyde Foça'nın geniş ve kapsamlı tanıtımı sağlanmalıdır. Ancak tüm bunlardan önce Foça'nın kalan çekiciliğini yitirmemesi için özellikle ikinci konut yapımı durdurulmalı, kaçak yapılaşmalar acilen engellenmelidir. Foça'nın tanıtımında en büyük görevlerden birisi de yerel yönetimlere, gönüllü kuruluşlara ve seyahat acentalarına düşmektedir. Yılın çeşitli aylarında düzenlenecek özel kutlama günleri, şenlik, festival hatta sempozyumlar uluslararası düzeyde yapılarak, turist-yerli halk yaklaşması ve yabancı basın aracılığı ile direkt olarak Foça'nın tanıtılması sağlanmalıdır. Aksi takdirde, tanıtımın sadece Turizm Bakanlığı'nın broşürlerine bırakmak son derece yetersiz kalmaktadır.

Özetle, Foça'nın sahip olduğu güzel koylar deniz turizminde yararlanılabilecek nitelikte olup iç ve dış turizm etkinliklerinde Foça'ya önem kazandırmıştır ve kazandırmaya devam etmektedir. Yaz aylarında artan nüfus ve turizm etkinlikleri ile sağlıklı yerleşme ve yaşam koşullarının devam etmesi için doğal çevre unsurlarının ve kültürel değerlerin korunarak bir planlama yapılması gerektiğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

- AKOĞLAN, M., KARAMUSTAFA, K. 1993: "Turist profili ve tesis türü uygunluğuna bir örnek model Nevşehir Yöresi" Turizm Yıllığı. Ankara.
- BOYACI, C., AKTAŞ, A. 1990: "Antalya yöresine gelen turistleri profilini belirleme projesi" Turizm Yıllığı. Ankara.
- DEMİRCİOĞLU, G. 1996: Turizm Planlaması Kapsamında Türk Turizminin Planlamaya İlişkin Öncelikleri ve Sosyal Turizm Planlaması (Foça Örneđi) D.E. Ü. Sos. Bil. Ens. Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir.
- EMEKLİ, G. 1994: Foça'da Turizm ve Turistik Kentleşme. E.Ü. Sosyal Bil. Ens. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir.
- EMEKLİ, Gözde 1998: "Selçuk'a gelen yabancı turistlerin profili ve Selçuk turizmi hakkındaki görüşleri" Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu (4-5-6 Eylül 1997) İzmir.
- HACIOĞLU, N. Ve diğerleri 1991: "Erdek yöresindeki turizm potansiyelini değerlendirme anketi" Turizm Yıllığı. Ankara.
- KAPLAN, A 1995: Doğal ve Kültürel Deđerlerce Zengin Kıyı Mekanlarına Yönelik Peyzaj Planlama Yönteminin Foça Örneđinde Ortaya Koyulması Üzerinde Araştırmalar. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). E. Ü. Fen Bilimleri Ens. İzmir.
- KOÇMAN, A 1996: "Foça'nın kentsel varlığında ve gelişmesinde doğal çevre unsurlarının etkileri" Geçmişten Günümüze Foça Semp. 23-25. Ağustos. 1996. İzmir.
- ÖZGÜÇ, N 1996: Turizm Coğrafyası. İstanbul.
- Turizm Bakanlığı: Turizm İstatistikleri 1997. Ankara.
- Turizm Bakanlığı: Konaklama İstatistikleri 1997. Ankara.